

– kíméletlen bírálatot gyakorolt volt küzdőtársai fölött, de ezeket nem tette közzé. Emigrációs irodalmi tevékenysége egyike a legjelentősebbeknek: törökországi naplója, emlékiratai, a szabadságharc szereplőiről írott jellemrajzai, önéletrajzi töredéke vagy az emigráció feladatairól írott memoranduma több száz oldalra rúgnak, ám egyes részüknek semmilyen, más részüknek csupán csonka kiadása van. Csak remélni lehet, hogy a forradalom és szabadságharc 150. évfordulója alkalmat ad ezek megjelentetésére is. (Ha már Mészáros születésének 200. évfordulóján ez nem történt meg).

A Szerző szerint „igen vázlatos életrajz” jó összefoglalót ad Mészáros pályájáról. Értékelései kiegyenlítették, s Ács Tibor szerencsésen elkerülte a túlzott eszményítés jelentette buktatókat is. A vázlatosság és a terjedelmi korlátok azonban néhány félreérthető megfogalmazást is eredményeztek. Így indokolatlan délvidéki szerb felkelésről beszélni a Batthyány-kormány működésének első heteiben. A Mészáros hadügyminiszteri érdemeit taglaló bekezdésben nem ártott volna egy mondat arról, hogy a hadügyi önállóság kiharcolása Batthyány miniszterelnök 1848 májusi bécsi útjának eredménye volt. Félreérthetők a Mészáros fővezéri

kinevezéséről írott sorok. Mészároset ugyanis nem a június 28-i (helyesen 29-i), hanem a július 1-i miniszter- és haditanács bizta meg a fővezérséggel; június 29-én a fővezérjelölt még *Kiss Ernő* volt. Mészáros július 27-én Kossuth társaságában nem *Batthyány Kázmér* külügy-, hanem *Aulich Lajos* hadügyminiszterrel találkozott. Szeged kiürítését követően *Dembiński* – saját bevallása szerint – valóban Erdélybe akart vonulni, de egy mondatot talán megért volna az, hogy a kormány legalább négyszer rendelte a fősereget Aradra, s Dembiński ennek ellenére vonult Temesvár alá.

Az olvasóban legfeljebb egy kérdés marad: vajon valóban olyan jelentőségű tudósa volt-e Mészáros Lázár a magyar múltnak, hogy életrajzát ebben a sorozatban (*A múlt magyar tudósai*) kellett kiadni? Vagy a megszépítő messzeség avatja őt a magyar szellemi élet kiemelkedő alkotójává? Igaz, a *Becsületes Hazafiak* című sorozat – amelynek Mészáros pályaképe az egyik nyitó darabja lehetne – megindításának tervéről egyelőre még nincs tudomásunk.

ÁCS TIBOR: *Mészáros Lázár*. Akadémiai Kiadó, Bp. 1996, 300 old.

Poeltenberg Ernő, a szabadságharc tábornoka

Az elmúlt év végén minden feltűnés nélkül megjelent egy könyv, amely magában is egy már nagyon régen várt és a várakozásoknak minden szempontból megfelelő munka, de ezentúl első kötete egy új, hadtörténelemmel foglalkozó sorozatnak. Kétszeres lehet így az olvasó öröme, amikor kezébe veszi Hermann Róbert életrajzi művét.

Az 1848–1849-es magyar szabadságharc közelgő százötven éves évfordulója ismét előtérbe állítja annak szereplőit és rávilágít azon hiányokra, adottságokra, melyek ennyi idő után is felmerülnek velük kapcsolatban.

Hatalmas irodalommal rendelkezünk erről a korszakról, a legjelesebb férfairól azonban – különösen a vezető beosztású katonákról – alapvető munkák hiányoznak. Abban a másfél évben olyan tisztek és tábornokok kerültek reflektorfénybe,

akik példaértékű helytállásukkal, tudásukkal szinte hónapok alatt a magyar történelem legkiválóbb alakjai közé emelkedtek. Hatalmas luxus, hogy oly keveset tudunk róluk. Más nemzetek történetírásában – főleg ott, ahol elsősorban nem a tragédiák okait keresik, hanem a dicső múlt kutatását állítják előtérbe – valószínűleg nagyon előkelő helyet foglalnának el. Nálunk viszont negyvennyolccal kapcsolatban is több munka foglalkozik azszal, hogy ki, mit és hol rontott el, árult el, mint például azzal, hogy az éppen megalakult magyar honvédsereg kikergette az országból Európa egyik legjobb és legnagyobb hadseregét. Hermann Róbert szerencsére nem esett ebbe a hibába és egy valóban hiánypótló, fontos alapművet tett le elének.

Közhelyként hangzik, de a szerző valóban nehéz feladatra vállalkozott. Életrajzot, egy teljes pályaképet igyekezett felvázolni, és bemutatni egy olyan embert, aki valójában „csak” másfél évig volt a történelem számára fontos szereplő. Ez majdnem lehetetlen vállalkozás. 1848 augusztusáig *Ernst Poelt Ritter von Poeltenberg* egy volt a több ezer cs. kir. tiszt közül, semmi különlegest, vagy a szokványostól eltérőt nem lehet róla fellelni. Hermann Róbert azonban megtalálta az egyetlen lehetséges megoldást: ezredtörténetek és szolgálati jellemzések segítségével bemutat egy általános, de Poeltenbergre teljesen illő pályaképet. Személyes adatok, levelek erről az időszakról nincsenek.

Megváltozik a helyzet akkor, amikor Poeltenberg Magyarországra, a magyar haderő kötelékébe kerül. Ekkor már szinte napról napra követhető tevékenysége, azonban ez is elsősorban katonai ténykedésére érthető. Naplót nem vezetett, szolgálati jellegű levelein kívül alig maradt valami utána. Gondolatairól, véleményéről az eseményekkel és a szereplőkkel kapcsolatban szinte alig tudhatunk meg valamit. Az aradi haditörvényszék előtt tett tanúvallomásai ebből a szempontból aligha mérvadóak. Itt nyilván igyekezett a bírának tetsző dolgokat mondani.

Ha az egyén belső, gondolati világát feltárni ezúttal sem lehetett, Poeltenberg tettei kellően beszélnek naplók, levelek száza helyett is. Egy katona esetében ugyanis fokozottan igaz, hogy az embert tettei minősítik. Tevékenysége pedig jól rekonstruálható, és ezt Hermann Róbert imponáló mélységgel, pontossággal meg is tette. A szabadságharc eseményeibe ágyazva Poeltenberg pályafutása jól követhető. A szerző alaposan elemzi előléptetéseinek, illetve magasabb beosztásba kerülésének körülményeit. E sorban persze legproblematikusabb az a pillanat, vagy inkább időszak, amikor cs. kir. tisztből, honvéd tiszt lett. Egy, az uralkodóhoz hű, a politikától olyan szinten távol maradni akaró tisztből, aki még a várakozási idő meghosszabbodásával járó áthelyezést is vállalja, a magyar kormánybiztosoktól meggyőzött, utolsó pillanatig az ügy mellett kitartó nemzeti hős. A miérte annál alaposabb választ, mint amit Hermann Róbert adott, már aligha kaphatunk. A töprengésekre, vívódásokra, bajtársi beszélgetésekre következtethetünk, de ezeket feltárni lehetetlenség.

A szerző precíz alapossággal leírja azokat a hadjáratokat, csatákat és ütközeteket, ahol Poeltenberg megfordult. A rengeteg dátum, helynév példaértékű pontossággal zúdul ránk és sokszor ember legyen a talpán, aki ezeket követni tudja. Talán ezért is célszerű lett volna mellékelni a könyvhöz néhány térképet, vázlatot. Megítélésem szerint ezek nélkül hadi események leírása, elemzése nem lehet igazán érthető. (Ezen megjegyzésemet ajánlom a sorozatszerkesztők figyelmébe is!) Ezek nagy könnyebbséget jelentenek az olvasónak, de a szerzőnek is, hisz bonyolult körülírások helyett elegendő a mellékletre hivatkozni. Persze az is igaz, hogy ezen eseményekről már sok helyen jelent meg áttekinthető és részletes ábra is.

Poeltenberg tevékenységének bemutatása és elemzése példaértékűnek tekinthető. A fellelhető forrásokat a szerző feltárta; nem tartom valószínűnek, hogy ezzel kapcsolatban még újabb adatok kerülne-

nek elő. A szerző többször kitér a magyar katonai vezetés működésére is, így magasabb szintről közelítve, az összefüggéseket megvilágítva tárja fel hősrünk szerepét az események menetében. Ez a módszer ugyanakkor azzal a veszéllyel jár, hogy Hermann Róbertnek többször állást is kell foglalnia olyan kérdésekben, amelyekről szinte a döntés pillanatától folyik a vita. Ilyen például az április 29-i komáromi haditanácsi döntés, miszerint a magyar fősergereg Bécs helyett, Buda visszafoglalására indult. A szerző szerint ez egyértelműen helyes döntés volt. Ezt az azzal magyarázza, hogy az összpontosuló osztrák csapatok létszámfölényben voltak és harcértéküket is megőrizték. Persze az mindenkinek joga, hogyan foglal állást ebben a kérdésben, de talán itt érdemes egy kicsit megállni.

A könyvet kiadó Magyar Haditörténet-írást Támogató Alapítvány kuratóriumának elnöke, *Perjés Géza* a kötet utolsó oldalain egy ajánlást és felhívást tett közzé, melyben az emberi tényező fontosságát hangsúlyozza, mint ami háborúban is meghatározó tényező. Ez a kérdés a komáromi döntés értékelésénél, úgy érzem, ezúttal háttérbe szorult. Az osztrák hadsereget április 2-á óta sorozatos vereségek érték, sőt, az azt megelőző hónapban is szinte csak állandó, meglehetősen céltalan menetelésekben vett részt. Az ilyen helyzet a katonában megingatja a parancsnokaiba vetett hitet, levertté, peszsimistává teszi. Ez történt itt is, az osztrákok már nem emlékeztek a győzelem ízére, nem hittek a győzelemben. A hadsereg demoralizálódott. Ebben az állapotban pedig a létszámviszonyok már korántsem egyértelműen meghatározók. Lásd például a temesvári csatát. A szerző hivatkozik az osztrák III. hadtest lovaságának április 26-i sikeres rohamára. És utána mi történt? Az osztrák sereg visszavonult. Ennél leverőbb helyzetet aligha lehet elképzelni. Véleményem szerint az osztrák hadvezetés nagyobb ajándékot ennél a döntésnél aligha kaphatott volna. A hadművészet érvényes elvei pedig egyértelműen kimondták, hogy az ellen-

séget, annak végső megsemmisítéséig üldözni kell. Aki ezt nem teszi meg, az veszít. Ez történt. Persze, ezzel együtt valom, hogy a helyzet igazi értékelését ott és akkor kellett elvégezni. Utólag ezt lehet helyteleníteni, de ez már mind csak okoskodás.

A munka legértékesebb részeinek Poeltenberg győri tevékenységének és az oroszokkal folytatott tárgyalásainak bemutatását tartom. A szerző mindkét esetben olyan részletes, aprólékos képet rajzol, ami új megvilágításba helyezi ezen eseményeket. A győri ütközet szerepe átértékelődött, fontossága jelentősen megnőtt az itt ismertetettek alapján. Poeltenberget mint embert és nem valamely kötelék parancsnokát, az oroszokkal való kapcsolatfelvétel és tárgyalás során ismerhetjük meg legjobban.

Összefoglalva, Hermann Róbert életrajzi munkáját melegen ajánlom nemcsak a korszakkal foglalkozóknak, hanem mindenkinek, aki érdekli a történelem iránt. Hitelesen megismerhetik e munkából a szabadságharc egyik legrokonszenvesebb tábornokát, ugyanakkor a szabadságharc legfontosabb eseményeit is. És bár vitába szálltam a szerző egyik állásfoglalásával, mégis fontosnak és értékesnek tartom azon megoldását, hogy a legvitatottabb kérdésekben állást foglal, amit érvekkel is jócskán alátámaszt.

A könyv méltatásán túl feltétlenül üdvözölni kell ezen új, hadtörténelmi témákkal foglalkozó sorozat elindulását is. Rendkívül jó ötletnek tartom egy olyan új lehetőség megteremtését, mely ebben a könyvkiadás szempontjából rendkívül nehéz időszakban, teret biztosít alapvető munkák megjelentetéséhez.

HERMANN RÓBERT: *Mindig az elsők között. Poeltenberg Ernő, a szabadságharc tábornoka.* A Magyar Hadi Történetírást Támogató Alapítvány kiadása, Bp. 1997, 150 old.

Csikány Tamás